

УДК 339.92:330.3(477)

Загарій В.К.

кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки, права та інформаційних технологій,
Київський національний університет культури і мистецтв

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено сутність та особливості транснаціональних корпорацій (ТНК), їх роль у глобалізаційних процесах. Проаналізовано сучасний стан діяльності транснаціональних корпорацій. Розглянуто перелік найбільших ТНК, які діють на українській території. Наведені дані щодо основних країн-інвесторів у вітчизняну економіку та розподілу прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які надходять в Україну, за видами економічної діяльності. Відображено як позитивні, так і негативні наслідки функціонування ТНК для України. Значну увагу приділено тенденціям транснаціоналізації та визначенню її впливу на розвиток української економіки. Оскільки уникнути транснаціоналізації економіки в сучасному світі майже неможливо, виявлено головні проблеми щодо розширення прав і можливостей ТНК в Україні та запропоновано шляхи мінімізації негативного впливу транснаціональних корпорацій на державному рівні.

Ключові слова: глобалізація, транснаціоналізація, транснаціональні корпорації, національна економіка, міжнародна діяльність, конкурентне середовище.

ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Загарій В.К.

В статье исследованы сущность и особенности транснациональных корпораций (ТНК), их роль в глобализационных процессах. Проанализировано современное состояние деятельности транснациональных корпораций. Рассмотрен перечень крупнейших ТНК, которые действуют на территории Украины. Приведены данные основных стран-инвесторов в отечественную экономику, а также распределения прямых иностранных инвестиций (ПИИ), которые поступают в Украину, за видами экономической деятельности. Отображены положительные и отрицательные последствия функционирования ТНК для Украины. Значительное внимание уделено тенденциям транснационализации и определению ее влияния на развитие украинской экономики. Так как избежать транснационализации экономики в современном мире почти невозможно, выявлены главные проблемы, касающиеся расширения прав и возможностей ТНК в Украине, предложены пути минимизации негативного влияния транснациональных корпораций на государственном уровне.

Ключевые слова: глобализация, транснационализация, транснациональные корпорации, национальная экономика, международная деятельность, конкурентная среда.

TRANSNATIONALIZATION AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY OF UKRAINE

Zagarii V.

The article explores the essence and peculiarities of transnational corporations (TNCs), their role in globalization processes. The current state of activity of transnational corporations is analyzed. A list of the largest TNCs operating in the Ukrainian territory is considered. The data on the main countries-investors

in the national economy and the distribution of foreign direct investment (FDI), which come to Ukraine by types of economic activity, are presented. Both positive and negative consequences of the operation of TNCs for Ukraine are shown. Considerable attention is paid to the tendencies of transnationalization and its impact on the development of the Ukrainian economy. As it is almost impossible to avoid transnationalization of the economy in the modern world, the main problems with the extension of the rights and opportunities of TNCs in Ukraine are identified and ways of minimizing the negative impact of transnational corporations on the state level are proposed.

Keywords: globalization, transnationalization, multinational corporations, national economy, international activities, the competitive landscape.

Постановка проблеми. Поширення процесів транснаціоналізації в сучасних умовах характеризується посиленням домінуючої ролі транснаціональних корпорацій, які є основою сучасних економічних відносин і найбільш впливовою формою міжнародного бізнесу. Під впливом глобалізації та інтеграції світового господарства транснаціональні корпорації завойовують нові ринки і прагнуть подальшого розширення економічної влади. Все частіше окремі ТНК набувають більшого впливу у світі, ніж деякі держави. Для України важливим є те, що діяльність ТНК дає не тільки додаткові можливості для економічного зростання і розвитку, але може й знижувати рівень економічної незалежності, впливаючи на формування державної політики регулювання ринків та секторів національної економіки. В Україні проблеми взаємодії з ТНК набувають особливої актуальності. Саме тому обрана тема є одним із пріоритетних і дискусійних напрямів сучасних економічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна література налічує безліч наукових праць, присвячених дослідженню процесів транснаціоналізації, явищу ТНК та економічного механізму їх функціонування, пріоритетів і проблем розвитку в умовах глобалізації та впливу на національні економічні системи. В.В. Македон, М.Е. Прохорова, Н.М. Рябець [4; 7; 9] досліджували фактори розміщення ТНК та тенденції розвитку процесів транснаціоналізації. Вітчизняні М.О. Іванова, П.В. Мешкун, І.О. Пенська [3; 5; 6] розглядали у своїх працях проблеми економічної безпеки країни та вплив ТНК на національну економіку. Основні напрями та стратегії здійснення діяльності ТНК досліджено Н.К. Болгаровою [1]. Зміни поведінки процесів транснаціоналізації, їх вплив на економічні системи неоднозначний, що й зумовлює необхідність подальших досліджень для пошуку шляхів ефективної взаємодії транснаціональних корпорацій і української економіки.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження тенденцій і наслідків транснаціоналізації в Україні, їхнього впливу на розвиток вітчизняної економіки та пошук шляхів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації світового господарства ТНК є рушійною силою корпоративного бізнесу, вони діють на міжнародному ринку і відіграють важливу роль у посиленні та укріпленні світових господарських зв'язків. ТНК проводять свої транзакції на основі розроблених стратегій, пов'язуючи національні і регіональні ринки та забезпечуючи цілісність світового господарства [1].

Дати повне визначення поняттю «транснаціональна корпорація» є нелегким завданням, адже це складний продукт світових економічних відносин, який на відміну від звичайної корпорації переносить за кордон не товар, а сам процес вкладання капіталу, поєднуючи його із закордонною робочою силою в межах міжнародного виробництва.

За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку, транснаціональні корпорації – це міжнародні підприємства, що об'єднують юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і проводять єдину економічну політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень. Центром

ТНК є материнська компанія, яка розміщена в країні базування і здійснює централізоване планування, управління та контроль над діяльністю своїх закордонних підрозділів – дочірніх підприємств, асоційованих компаній і філій, що розташовані в приймаючих країнах. Головною метою ТНК є отримання максимального прибутку за рахунок дешевших ресурсів виробництва, доступ до ринків збуту та диверсифікація ризиків за рахунок послаблення залежності від кон'юнктури в певній окремій країні [9].

У світі налічується понад 82 тис. ТНК і більше 810 тис. філій. Зі 100 найбільших економік світу, 52 – це транснаціональні корпорації, і ці компанії, маючи у своїх активах значні фінансові та технічні ресурси, творять колосальні зміни. Проте панівну роль у світовій економіці відіграють лише 500 потужних ТНК, які реалізують 80% світової виробничої продукції електроніки і хімії, 95% фармацевтики, 76% продукції машинобудування. Найпотужніші 85 компаній контролюють 70% усіх іноземних інвестицій. Тобто нині економічний потенціал деяких ТНК перевищує економічний потенціал не лише окремих країн, а й регіонів світу. Транснаціональний капітал володіє третиною всіх виробничих фондів і виробляє майже половину загальнопланетарного продукту. Завдяки своїм рішенням у сфері капіталовкладень і вибору місць розміщення виробництва ТНК відіграють чималу роль у розподілі світового виробничого потенціалу [7].

Цікавим є те, що за останні роки ТНК почали з'являтися в країнах, що розвиваються, оскільки ці країни виступають можливими носіями економічного зростання і ринкових відносин. Основними причинами появи ТНК є: пошук нових ринків виробництва та збуту, дешевих ресурсів та робочої сили, зниження витрат виробництва, зростання конкурентоспроможності та максимізація прибутків. На українському ринку присутні світові ТНК, які здійснюють діяльність за допомогою своїх дочірніх підприємств та філій. Нині в Україні зафіксовано більше 7 тис. філій іноземних ТНК [9].

Найбільш привабливими галузями української економіки для ТНК є харчова промисловість, галузі машинобудування і металообробки, фінансова, страхова та торговельна сфери (рис. 1). Однією з умов діяльності ТНК є наявність в Україні важливих факторів зростання виробництва. Серед них виділяють значні запаси багатьох видів сировинних ресурсів (вугілля, залізна та марганцева руди, сірка, ртуть, титан, уран, граніт, мінеральні солі тощо) і відповідну добувну і транспортну інфраструктуру. Відносно дешева робоча сила також визначає переваги діяльності ТНК.

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції за видами економічної діяльності в Україну, 2016 р. [8]

На основі рис. 1 можна стверджувати, що іноземні ТНК не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують у сферу торгівлі, яка дає змогу швидко отримувати високі прибутки за досить короткий термін. Переробна промисловість також виступає пріоритетним сектором для іноземних інвесторів, що може бути дещо позитивним для еконо-

міки України, адже вона спрямована на виробництво кінцевої продукції. Також варто зазначити, що іноземні інвестори можуть нав'язувати національним підприємствам свої корпоративну культуру, екологічно небезпечні матеріали. У багатьох країнах такі галузі, як металургія, транспорт, суднобудування, енергетика та телекомунікації є закритими для іноземних інвесторів, оскільки вони є основою національної економічної безпеки. Проте Україна дає змогу іноземним інвесторам увійти у ці галузі, що може призвести до зростання залежності економіки країни від іноземних ТНК.

На початок 2016 р. в Україні діють понад 30 світових транснаціональних корпорацій, найбільшими з яких є: CocaCola, Carlsberg, Danone, McDonalds Corporation, Metro Casg&Carry, Nestlé, Nokia, PepsiCo, Procter&Gamble, Raiffeisen Bank, Samsung, Toyota, Unilever, Volkswagen тощо.

Таблиця 1. Найбільші ТНК, які діють в Україні

Назва	Галузь	Прибуток
Bayer	Дистрибуція	15
Cargill	АПК	478
Carlsberg	АПК	531
Coal Energy	Вугілля	236
Coca-Cola Україна	Харчова	-43
Comfy	Рітейл	20
Danone	Харчова	-204
Ferrexpo	Металургія	1723
Global Spirits Group	Алкоголь	400
Henkel Україна	Хімія	107
IDS Group	Дистрибуція	153
JT International Company Ukraine	Тютюнова	457
Kernel	АПК	1402
Kraft Foods Україна	АПК	452
L'Oreal Україна	Дистрибуція	194
Mars Україна	Дистрибуція	119
McDonald's Україна	Харчова	131
Metinvest	Металургія	3477
Nestle	Харчова	60
PepsiCo	Харчова	250
Philip Morris Україна	Тютюнова	1098
Porsche Україна	Транспорт	246
Procter & Gamble Україна	Хімія	195
Renault Україна	Транспорт	43
Samsung Electronics Україна	Дистрибуція	32

Джерело: складено на основі [10]

Україна виступає переважно як країна, що приймає транснаціональні корпорації і певною мірою випробовує на собі переваги і недоліки їх діяльності. Розподіл основних інвесторів в Україну представлено в табл. 2.

Транснаціоналізація національної економіки може спричинити поступову втрату державного суверенітету, права на національне багатство, перетворення країни на джерело дешевих ресурсів та робочої сили, тому необхідно звернути увагу на вплив, який спричиняє діяльність ТНК на економіку України (табл. 3).

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції з країн світу в економіку України

	Надходження прямих іноземних інвестицій у 2016 р. (млн.дол. США)	У % до підсумку
Усього	4405,8	100,0
Російська Федерація	1667,0	37,8
Кіпр	427,7	9,7
Велика Британія	403,9	9,2
Нідерланди	255,0	5,8
Австрія	249,9	5,7
Італія	209,9	4,8
Угорщина	187,6	4,3
Віргінські Острови (Брит.)	140,2	3,2
Швейцарія	108,6	2,5
Туреччина	103,2	2,3
США	85,2	1,9
Інші країни	567,6	12,8

Джерело: складено на основі [2]

Таблиця 3. Вплив ТНК на економіку України

Позитивний вплив	Негативний вплив
Підвищення економічного зростання	Встановлення контролю з боку ТНК
Збільшення прямих іноземних інвестицій	Домінування над національними виробниками
Збільшення податкових надходжень до бюджету	Використання застарілих технологій
Впровадження інновацій, що забезпечує модернізацію підприємств	Шкідливе виробництво та недотримання екологічних стандартів
Зменшення безробіття та підвищення кваліфікації робітників	Захоплення найбільш перспективних секторів економіки та витіснення національного виробника
Зміцнення зовнішньоторговельних зв'язків	Виснаження природних ресурсів
Отримання управлінського досвіду	Маніпуляції в ціноутворенні
Створення позитивного іміджу держави	Тиск на органи влади для лобювання своїх інтересів
Пожвавлення внутрішньої торгівлі, насичення ринку високоякісними товарами та послугами	Фінансова залежність від стратегії діяльності ТНК
Поширення міжнародних стандартів здійснення виробництва та ведення бізнесу	Нестійкість інвестиційного процесу
	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово розвинуті країни

Джерело: складено на основі [3; 5]

Важливим негативним моментом є перетворення країни, яка має величезний інтелектуальний і науково-технічний потенціал, здатний забезпечити власний технологічний прорив, на полігон для виконання механічних операцій. Небезпечним для економіки України є перехід контролю до іноземних партнерів у стратегічних сферах. Виходячи із цього, політика уряду України має бути спрямована, з одного боку, на оптимальне використання можливостей транснаціоналізації, з іншого – на нейтралізацію її негативних наслідків; вона має бути комплексною та ґрунтуватися на чітко визначених національних пріоритетах розвитку, тож не потрібно надавати іноземним інвесторам транснаціональних компаній податкових пільг чи встановлювати імпорتنі бар'єри або накладати обмеження на операції [6].

Транснаціональний капітал доволі часто діє всупереч національній безпеці країн і може руйнувати державність, впливаючи негативно на політичну й економічну ситуацію. Створюючи кон-

курентцію національним підприємствам, ТНК можуть здійснювати негативний вплив на розвиток національного бізнесу, що викликає протидію з боку національних економік. Для захисту вітчизняної економіки національна законодавча база повинна чітко регулювати та контролювати: процедуру виходу ТНК на місцевий ринок, яка б урахувала правила місцевого інвестора; форми присутності ТНК у країні; забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів; експертизу та моніторинг ПП на відповідність екологічним і санітарним вимогам; використання закупівель місцевих ресурсів, розвиток інфраструктури; розподіл продукції; умови збуту; захист конкуренції, всі відносини з іноземними інвесторами, адже ТНК передусім діють із власної вигоди, а вже потім пристосовуються до вимог держави [4]. Отже, щоб уникнути або мінімізувати ризики транснаціоналізації національної економіки, Україні доцільно поступово підвищувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, підтримувати національного товаровиробника, зменшуючи залежність від діяльності іноземних ТНК.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасні процеси транснаціоналізації мають динамічну тенденцію розвитку як у світі, так і в Україні. Транснаціональні корпорації неоднозначно впливають на національну економіку, адже вони переважно йдуть шляхом проникнення іноземних ТНК в Україну і це, з одного боку, сприяє економічному зростанню та підвищує рівень життя громадян, а з іншого – існує ризик переходу контролю до іноземних партнерів у стратегічних сферах діяльності, що призводить до втрати економічної та політичної самостійності. Українським підприємствам слід вступати в співпрацю з іноземними ТНК не як джерела дешевих сировинних ресурсів або відсталого технологічного приросту, а лише використовувати переваги залучення ПП.

Щоб захистити вітчизняну економіку від небажаних наслідків діяльності ТНК, необхідно контролювати процес транснаціоналізації у приймаючій країні. Доцільною є державна політика використання вищезазначених переваг транснаціоналізації економіки з одночасним захистом інтересів України, її приватної власності, національного виробника і матеріального добробуту народу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що набули подальшого розвитку сукупність визначених ефектів впливу ТНК на національну економіку, зокрема наведено наслідки діяльності ТНК та запропоновано заходи щодо мінімізації негативного впливу транснаціоналізації на економіку України.

Напрямом подальших наукових досліджень може стати розроблення механізму створення національних ТНК, підтримки їх розвитку. Можливо, саме цей шлях дасть змогу сформувати сектор високотехнологічних конкурентоспроможних вітчизняних компаній, здатних гідно конкурувати на міжнародній арені.

1. Болгарова Н.К. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України / Н.К. Болгарова, Т.М. Паневник // *Бізнес Інформ*. – 2013. – № 12. – С. 33–38.

2. Динаміка притоку прямих іноземних інвестицій в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

3. Іванова М.О. Вплив ТНК на розвиток економіки України: переваги та недоліки / М.О. Іванова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://duer.edu/uploads/vidavnitstvo14-15/10103.pdf>

4. Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України / В.В. Македон // *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. – 2012. – № 1(5). – Т. 1. – С. 250–258.

5. Мекиун П.В. Позитивні риси та загрози транснаціоналізації економіки України / П.В. Мекиун // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2013. – № 10. – С. 84–88.

6. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І.О. Пенська // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. – 2015. – № 3(80). – С. 114–124.

7. Прохорова М.Е. Особливості та тенденції розвитку процесів транснаціоналізації в XXI столітті / М.Е. Прохорова // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015. – № 2. – С. 88–98.

8. Розподіл іноземних підприємств в Україні за галузями економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

9. Рябець Н.М. Роль ТНК країн, що розвиваються, в умовах посилення диспропорцій економічного розвитку країн / Н.М. Рябець // Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право. – 2010. – № 2. – С. 39–45.

10. Список крупнейших компаний Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org>

E-mail: vkzagarai@gmail.com